

**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
BÖLÜMÜ**

mm

**Prof. Dr. Mine MENGİ Adına
TÜRKOLOJİ SEMPOZYUMU (20-22 Ekim 2011)
BİLDİRİLERİ**

ADANA-2012

XVII. YÜZYILA AİT BİR SEYAHATNÂME: “MİR'ÂTÜ'L-KUDS”

Arş. Gör. Bilge KARGA
Çukurova Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
bkarga@cu.edu.tr

ÖZET: Tanıtımını yapacağımız “Mir’âtü'l-Kuds” adlı eser Konya Bölge Yazmalar Kütüphanesi BY 8245 numarada kayıtlı bir yazmadır. Eser, 66 varak, 12 bölüm ve 26 fasıldan oluşmaktadır. Yapılan araştırmalarda eserin müellifi Hıfzî hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamış ve eserin başka bir nüshasına rastlanmamıştır. Ayrıca seyahatnâme türü eserlerin adının verildiği listelerde de “Mir’âtü'l-Kuds” yer almamaktadır. Hıfzî, tahminen Evliyâ Çelebi ile aynı yüzyılda Kudüs’e gitmiştir. Evliyâ Çelebi ve Hıfzî Kudüs’teki mekânlarla ilgili bazı farklı bilgiler vermişlerdir. Bildiride bu iki yazarın Kudüs’e dair bilgilerindeki farklılıklara da kısaca değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kudüs, Seyahatnâme, Hıfzî.

ABSTRACT: *Mir'atül-Kuds* which we'll introduce at our communique, is in Konya Calligraphy Library numbered with 8245. It consists 66 *varaks*(leaf), 12 chapters and 26 episodes. We didn't reach any introduce about Hıfzî who is author of *Mir'âtü'l-Kuds* and didn't reach it's another copy. Moreover, book's name isn't take part in any books which are given travel books lists in it. It is estimated that Hıfzî went to Jerusalem in same century with Evliyâ Çelebi. Fixed the distinctions at Hıfzî and Evliyâ Çelebi's descriptions of places in Jerusalem. And some of these are mentioned in this study.

Key words: Jerusalem, Travel Book, Hıfzî.

“Mir’âtü'l-Kuds” XVII. Yüzyılda Hıfzî'nin yazdığı mensur bir eserdir. “Mir’âtü'l-Kuds” “Kudüs’ün Aynası” anlamına gelmektedir. Yazar, eserine niçin böyle bir isim verdiği konusunda herhangi bir açıklama yapmaz. Ancak eserde verdiği bilgilerden Kudüs’ü bir ayna gibi yansıttığı için bu ismi seçtiği anlaşılmaktadır. Hıfzî bölümlere ayırdığı eserde Kudüs’e ait hâdiselerle ilgili bilgi verirken hadis ve hikâyelerden de yararlanır. “Mir’âtü'l-Kuds” miraç olayı, Kudüs’ün faziletleri, Kudüs’te bulunan peygamber mezarları, Kudüs’ün tarihte geçirdiği bazı savaşlar ve önemli mekânlarının anlatıldığı seyahatnâme türü bir eserdir.

Hıfzî, “Mir’âtü'l-Kuds”de 1051/1641 yılında Kudüs’e gidip burada ibadet ve ilim tahsiliyle meşgul olduğunu şöyle ifade eder: “...*Bilgi ki işbu fakîr ü hakîr Hıfzî-i pür-takşîr biñ elli bir senesi târihinde Kuds-i Muharremde mücâvir olup niçe kubür-ı enbiyâ vü evliyâyı ziyâret eyleyüp ve niçe ‘ulûm-ı dünyevîyyeyi ve ‘ulûm-ı uhrevîyyeyi cemè*

ü tahşîl idüp...”(2^a)¹. Gerek Kudüs’e gidip üç yıl burada kalması gerekse kaynaklardan yararlanarak Kudüs hakkında hem tarihî hem coğrafi bilgiler vermesi Hıfzî’nin eserinin bir seyahatnâme olduğunu gösteren özelliklerdir. Eser seyahatnâme özelliği taşımasının yanı sıra dinî ve didaktik bir eserdir.

“Mir’atü’l-Kuds” aynı zamanda tercüme olma özelliği de taşımaktadır. Eserde yer verilen “...niçe müddet Tevârih-i H̄anbelîden niçe ‘Arabî kitâblardan Türkiye terceme eyledüm...” ifadesi Hıfzî’nin bazı Arapça eserleri okuyup tercüme ettiğini ve eserini yazarken bunlardan yararlandığını göstermektedir. Hıfzî’nin yararlandığı Arapça eserlerden adını zikrettikleri ise, Altı Barmak Efendi’nin Me‘âricü’l-Nübüvvet’i (9^a), Kısasü’l-Enbiyâ (34^b), ve Kitâb-ı A’lâm’dır (21^b).

Çeşitli kaynaklarda Hıfzî adlı farklı şairlerden söz edilmektedir. Râmiz, Şefkat, Sehî Bey, Fâizî, Hasan Çelebi tezkirelerinde, Âşık Çelebi’nin Meşâirü’ş-şuarâ’sında, Ensü’l-müsâmirîn’de Hıfzî adlı şairlere rastladık (İpekten, İsen, Toparlı, Okçu, Karabey 1988: 205-206). Adını saydığımız bu eserlerde ve Tuhfe-i Nâil’de sözü edilen İstanbullu Hâfız Hıfzî Çelebi, Ayaşlı Hâfız Mehmed Hıfzî Efendi, Edirneli Hıfzî Mehmed Efendi Sarı Memi, Selanikli Hıfzî Tevfik Efendi, Hanyalı İbrahim Hıfzî Efendi, İstanbullu Hattat Mehmed Hıfzî Efendi, İstanbullu Mehmed Hıfzî Efendi (Tuman, 2001: 204-206) eserin müellifi Hıfzî ile yaşadıkları dönem itibariyle farklılık göstermektedir. “Mir’atü’l-Kuds”ün müellifi Hıfzî hakkında yukarıda söz ettiğimiz kaynaklarda ve başka kaynaklarda herhangi bir bilgiye ulaşamadık.

Elimizdeki nüshanın müstensihi eserin başında adı geçen ve eserin yazımının tamamlanış tarihinin 1166/1751 olduğunu belirten Mehmed Şâkir bin Kâmil’dir. Ancak eserin Hıfzî tarafından tamamlanış tarihi bilinmemektedir. 1641’de Kudüs’e giden Hıfzî, bu eseri Kudüs’te kaldığı üç yıl içinde ya da Kudüs’ten ayrıldıktan sonra yazmış olabilir.

Bilinen tek nüshası Konya Bölge Yazmalar Kütüphanesi 8245 numarada bulunan “Mir’atü’l-Kuds’e XVII. yüzyıl seyahatnâmelerinin listesini veren kaynaklarda rastlanmamıştır (Olgun 1973: 717-726; Soydan 2008-2009: 120-127; Asiltürk, 2009: 917-922). Ancak yaptığımız katalog taramalarında² 1549’da İspanya’da doğup 1617’de

¹ Alıntılardan sonra verilen varak numarası Konya Bölge Yazmalar Kütüphanesi BY 8245 numaralı nüshaya aittir.

²Taranan kataloglardan bazıları şunlardır:

Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi’ndeki Türkçe El Yazmaları Kataloğu, Haz.: İsmail PARLATIR, Györgi HAZAI, 2007, Ankara.

İran Kütüphaneleri Türkçe Yazmalar Kataloğu, Haz.: Şadi AYDIN, 2008, İstanbul.

Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu, Haz.: Yücel DAĞLI, Fatma TÜRE, Cevdet Serbest, Emin Nedret İşli, 2001, İstanbul.

Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu, Haz.: Müjgan Cunbur, Dursun Kaya, 1999, Ankara.

<http://www.milletkutup.gov.tr/katalog.html>

<https://www.yazmalar.gov.tr>

<http://yazmalar.dtcf.ankara.edu.tr>

ölen Jerome Xavier'in eserleri arasında "Mir'âtül-Kuds" adlı başka bir eserle karşılaştık. Edindiğimiz bilgilere göre İspanyol bir misyoner olan Jerome Xavier 1597'den itibaren Hristiyanlıkla ilgili bazı metinler üzerinde çalışmış ve 1602'de Mesih'in yaşamını anlatan Farsça "Mir'âtü'l-Kuds" adlı bir eser kaleme almıştır. Jerome Xavier'in aynı adlı eserine ulaşamamakla birlikte bu eserin sadece Mesih'in yaşamını anlattığını öğrendik³. Hıfzî'nin eseri söz konusu eserden içerik olarak farklı olsa da Osmanlı müelliflerinin batıda yazılanlara kayıtsız kalmadığı düşüncesiyle Hıfzî'nin Jerome Xavier'in eserinden yararlanma ihtimali bulunduğu söyleyebiliriz.

Hıfzî, "Mir'âtü'l-Kuds" ü yazma sebebini şu şekilde açıklar: "...*niçe kitâblar cem' eyleyüp hattâ bu fazâ'il-i Beytü'l-Mukaddesi ba'zî yerlerde gördüm Türkîsi gâyet azdur ve mufaşşal nüshalar çok ammâ 'Arabî olmağla niçe müddet Tevârih-i Hanbelîden niçe 'Arabî kitâblardan Türkîye terceme eyledüm...*" (2^a) Yazar bu sözleriyle Beytü'l-Mukaddes'in, sadece Arapça eserlerde kalmaması gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca eserin girişinde Kudüs'le ilgili Türkçe eserlerin azlığından yakınmakta, Kudüs'ün değerinin yeterince bilinmediğini belirtmektedir. Hıfzî'nin söylediklerinden yola çıkarak eserini yazma nedenlerinden birinin de Kudüs'ün İslâm dini için önemini kavratmak olduğu düşünülebilir.

Kudüs, özelliği ve kutsallığı sebebiyle Yahudi şeriatında diğer şehirlerden farklı bir öneme sahiptir. Ayrıca onlar için Kudüs Mesih tarafından Yahudi devletinin kurulacağı yerdir. Hz. İbrâhîm'den itibaren pek çok peygamberin yaşadığı, mukaddes olarak tanımlanan bir bölgede bulunması, İsrailoğulları'nın ve onlara gönderilen peygamberlerin mücadelelerine tanıklık etmesi açısından semavî dinler geleneğinde Kudüs önemli bir yere sahiptir (Harman, 2002: 323-327).

Hz. Ömer'in Kudüs'ü fethetmesinden sonra Hristiyanlar yapılan anlaşmayı bozunca Kudüs tekrar elden çıkmış, yıllar sonra Selahaddîn Eyyübî, neredeyse bütün ömrünü Kudüs'ün ve Mescid-i Aksâ'nın Haçlılardan geri alınmasına adanmıştır. Yavuz Sultan Selim de Memlük Devleti'ni yıktıktan sonra Kudüs'ü Osmanlı İmparatorluğu'na katmış (1517), Kânûnî zamanında ise Kudüs'e yeni camiler yapılmıştır (Temiz, 2006: 102; Subaşı, 2009: 252). Kudüs uzun süre Türklerin yönetiminde kalmıştır. II. Abdülhamit devrine gelindiğinde ise Kudüs'ü elde etme çabaları daha da şiddetlenmiştir. Abdülhamit, Yahudilerin Filistin'de devlet kurmalarına, toprak satın alma taleplerine büyük tepki göstermiştir:

"*Ben bir karış dahi olsa toprak satmam; zira bu vatan bana değil milletime aittir. Benim Suriye ve Filistin alaylarımın efradı birer birer Plevne'de şehid düşmüşlerdir "* (Tekinoğlu, 2007: 188-189).

Kudüs 1922'de İngiltere'nin mandasına verilmiş ve Filistin'in başkenti olmuştur (Akşit, 1981: 649-650). Selahaddîn Eyyübî'nin: "Eğer bir daha Rabbim bana iyileşme ve ayağa kalkma fırsatı verirse, O'ndan sadece Kudüs'ü isteyeceğim" (Subaşı, 2009: 8) dediği şehre XVII. yüzyılda gelen Hıfzî'yi böyle bir eser yazmaya yönelten bir diğer nedenin de XVII. yüzyılda Kudüs'ün içinde bulunduğu durum olduğu düşünülebilir.

³http://fr.wikipedia.org/wiki/J%C3%A9r%C3%B4me_Xavier

Çünkü XVI. yüzyılın son çeyreğinden itibaren giderek belirginleşen Osmanlı idaresinin zayıflaması Kudüs'ü olumsuz etkilemiştir. Bunun en açık göstergesi, genel olarak bölgenin ve özellikle de Kudüs'e ulaşan yolların güvenliğinin zayıflamasıdır. Kutsal mekânlara giden hacılar zaman zaman bedevîlerin saldırılarına uğramaktadır. 1660'lı ve 1670'li yıllarda Latin kilisesi mensuplarıyla Rum Ortodoks Hristiyanları arasında kanlı çatışmalar göze çarpar (Harman, 2002: 335). Bu durumların da Hıfzî'nin üzerinde etkisinin olduğu söylenebilir.

"Mir'âtü'l-Kuds" altmış altı varak, on iki bölüm ve yirmi altı fasıldan oluşmaktadır. Hıfzî eserinde Kudüs'e ait mekânların dinsel boyutu üzerinde ayrıntılı olarak dururken, mekân tasvirlerine az yer vermiştir. Bu mekânlardan bazıları şunlardır: Beytü'l-Mukaddes (2^a/ 5^b/ 6^a/15^b/44^b), 'Askalan (17^a), Çâh-ı Bâbil (18^b), Çamâme (19^a), Ğazze (27^a), Cezîretü'z-Zehab (30^a), Mağare-i Ken'ân (37^a), Bîsân (44^b), Bi'rû'l-Varağa (46^b), Filistin (57^a), Ebû Kâbis Tağı (62^a), Remle (63^b), Dımışk (62^b/64^a), Ğavta (64^a), Elfüd (64^a), Elmîs (64^b), Kâsreyn (64^b), Küftrâb (64^b), Leccûn (64^b).

"Mir'âtü'l-Kuds" adından dolayı daha çok Kudüs'ü anlattığı izlenimini verse de eserde Kudüs dışında Şam, Mısır, Cudi Dağı, Fırat Nehri, Antakya, Edirne, Konstantiniye vb. başka yer adları da geçmektedir. Kudüs'ü hep yücelten bir tavır sergileyen yazarın bazı başka şehirleri Kudüs'ün değerini anlatmak ve kıyaslamak amacıyla andığı görülür. "Mir'âtü'l-Kuds"te Mısır ve diğer yerlerin sadece adı geçerken Şam'ın faziletlerinin ayrıntılı olarak anlatılmış olması da dikkati çekmektedir.

Hıfzî, eserin girişinde, her bölümde hangi konulara yer vereceğini birer cümleyle açıklar. En uzun bölüm, miraç olayının anlatıldığı birinci bölümdür. Yazar, kıblenin önce Kudüs olduğuna ve değiştirilmesine yer verdikten sonra Mekke, Medîne ve Kudüs'ün yaradılışını, Hz. Muhammed'in Beytü'l-Mukaddes'te yüz yirmi dört bin peygamber'e imamlık yapmasını, Askalan'ın sevabının çok olduğunu, Hârut ve Mârut'un nefis davası edip dünyaya gönderilmelerini, Allah'ın isteği üzerine Sâm'ın, İbrâhîm'in, Dâvûd peygamberin Mescid-i Aksâ'yı inşa etmeye çalışmalarını, ömürleri yetmediği için yapamamalarını, Hz. Süleymân'ın Mescid-i Aksâ'yı bina ettikten sonra vefat etmesi ve defnedilmesi muhtemel yerleri anlatır. Hz. Mûsâ'nın ölümü, Dâvûd ve Uryâ, Buhtu'n-nasar'ın doğumu, Kıtana'nın Yahyâ peygamberi şehit etmesi, Buhtu'n-nasar'ın Hz. Danyâl'e kurduğu tuzağa kendisinin düşüp ölmesi hikâyelerle ifade edilir. Buhtu'n-nasar'ın Kudüs'ü harab etmesi, Üzeyr peygamberin ölmesi ve yüz yıldan sonra tekrar Allah tarafından diriltilmesi, Hz. Ömer'in Kudüs'ü feth etmesi, Benî-Ümeyye Câmîi'nin yapılışı, Benî-Ümeyye'nin Kudüs'e gelip Mescid-i Aksâ'yı tamir ettirmesi, Şeddâd bin Âd'ın ölümü, Silsile ve Mi'râc Kubbe'lerinin yapılması gibi olaylara ise kısaca değinilir. Eserin sonuna doğru Hıfzî, Kudüs'ü bütün yönleriyle yüceltir. Cennetlik ve cehennemliğin Kudüs'te birbirinden ayrılacağı, bütün tatlı suların ve rüzgârların Sahre'nin altından çıktığı, Kudüs'teki dört suyun bütün dertlere şifa olduğu, Kudüs'te okunacak dualar, bunların faziletleri, peygamberlerin kabirlerinin yerleri, kabir ziyaretinde yapılması ve yapılmaması gerekenleri anlatarak eserini bitirir.

Mir'âtü'l-Kuds ile Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi aynı yüzyılda yazılmış oldukları ve her iki eserde de Kudüs hakkında bilgi verildiği için bu iki eserde anlatılanları karşılaştırmanın yararlı olacağını düşündük. Bu amaçla yaptığımız karşılaştırmada iki

eserde Kudüs'teki mekânların anlatımında bazı farklılıklar olduğunu tespit ettik. Daha sonraki çalışmalarımızda üzerinde daha ayrıntılı olarak durmayı düşündüğümüz bu farklılıklardan bazıları şunlardır:

Evlîyâ Çelebi Kudüs için “*İlyâ, Makdine, Hâs, Beyt-i Mukaddes, Kudüs*” (Dağlı, Kahraman, Dankoff, 2005: 230) adlarına yer verirken Hıfzî, eserinde sadece Kudüs, Beytü'l-Mukaddes ve İliya (65^a) adlarını kullanır. Ayrıca Hıfzî, eser boyunca Beytü'l-mukaddes adını tercih etmiştir. Evliyâ Çelebi “Seyahatnâme” de Muallâk Taşı'nın miraç gecesindeki rolünü hikâye ederken Hıfzî'nin eserinde Muallâk Taşı'nın (52^a) sadece adı geçmektedir. Evliyâ Çelebi Hz. Muhammed'in Muallâk Taşı'nın üzerinden miraca yükseldiğini, hatta yükselirken Sahre'nin de Allah'a kavuşmak arzusuyla onun arkasından gitmek istediğini ve Hz. Muhammed'in “Dur!” sözüyle durduğunu, hâlâ boşlukta olduğunu belirtir. Hamile kadınlar çocuklarını düşürmesinler diye bunun altına beton atılmış olmasına rağmen, o beton ile taş arasında bir karış mesafe kaldığını ifade eder. Hıfzî miraca Evliyâ Çelebi'den farklı olarak daha ayrıntılı yer verir ve bu konuyla ilgili birçok hikâye de anlatır. Hıfzî, Buhtu'n-nasar'ın doğumunu, ölümünü anlatırken Evliyâ Çelebi ayrıntıya girmez (Dağlı, Kahraman, Dankoff, 2005: 230).

Kuds-i Şerif Kalesi Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde: “...*kal'a dîvârî kenârınca garba tâ su kulesi kemerine varınca beş yüz germe adımdır. Andan yine garba baş yukarı tâ Bâb-ı Hazret-i Dâvûd'a varınca bin adımdır*” (Dağlı, Kahraman, Dankoff, 2005: 232) şeklinde anlatılırken “Mir'âtü'l-Kuds”te ise Kuds-i Şerif Kalesi'nden hiç bahsedilmemiştir.

Sahratu'llâh adı “Mir'âtü'l-Kuds”te sıklıkla anılmasına rağmen tasvirî yapılmamıştır. Eser boyunca Sahratu'llâh'ın üzerine binalar yapıldığı, kimi zaman kâfirler tarafından çöplerin yığıldığı, Allah'ın o kavimleri birer birer helâk ettiği gibi tarihî bilgiler verilmiştir. Ancak Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde kubbesinin sürahi gibi oluşu, kapıları, kubbesinin üzerindeki nakışlardan bahsedilmiştir (Dağlı, Kahraman, Dankoff, 2005: 235).

Hz. Mûsâ Makâmı'nı da her iki eserin farklı yönleriyle ele aldığı görülmektedir. Evliyâ Çelebi Hz. Mûsâ'nın âsâsının kalınlığından ve diğer şekli özelliklerinden bahseder (Dağlı, Kahraman, Dankoff, 2005: 242). Hıfzî ise Hz. Mûsâ'nın kabrinin bulunduğu yeri ıssızlığı ve Arap korkusundan kimsenin gelip ziyaret edemediği gibi ayrıntılar üzerinde durarak farklı bir bakış açısıyla anlatır (56^a).

Evlîyâ Çelebi, Sırât Köprüsü Sütünü'nun tasvirini yapar (Dağlı, Kahraman, Dankoff, 2005: 240-241). Hıfzî ise sadece Sırât Köprüsü Sütünü'nun adına yer verir. Burada iki rekât namaz kılınması gerektiğini söyleyerek eserin büyük bir bölümünde olduğu gibi Sırât Köprüsü Sütünü'nun dinî yönünü anlatmakla yetinir (53^b).

Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde geçen Yûnus Nebî Köyü, Hayhun Kilisesi, Batus Kilisesi, Dâvûd Köyü “Mir'âtü'l-Kuds”te yer almamaktadır. Bununla birlikte Evliyâ Çelebi Hıfzî'den farklı olarak on üç taş merdiven ile Cesimâniyye'ye inildiğini anlatır (Dağlı, Kahraman, Dankoff, 2005: 241). “Mir'âtü'l-Kuds”, Cesimâniyye'nin Esbât Kapısı'nın yakınında küçük bir yer olduğu, Meryem Ana'nın orada gömülü bulunduğu dair Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nden farklı bilgiler sunar (65^a).

Evliyâ Çelebi, Hz. Ömer Mescidi'nden bahsederken, buraya inilecek merdiven sayısı ve bu mescidin uzunluğu gibi ayrıntılara değinmiştir (Dağlı, Kahraman, Dankoff, 2005: 248). Oysa Hıfzî, Hz. Ömer Mescidi'nde yapılacak duaları ve farklı olarak mescidin yapılmasını anlatır (53^a).

Evliyâ Çelebi, Selvân Suyu'nun lezzetinin Zemzem Suyu gibi olduğunu, güçlendirici bir etkisi bulunduğunu vurgular (Dağlı, Kahraman, Dankoff, 2005: 244). Hıfzî ise Hz. Muhammed'in bu suda miraç gecesi gusül abdesti aldığını söyler (55^a). Ayrıca "Mir'âtü'l-Kuds" te Selvân Suyu dışında Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nden farklı olarak Kudüs'te bulunan iki pınarın daha adı geçmektedir. Bunlar: Aynü'l-Bakar ve Ayn-ı Fülûs'tur.

Mir'âtü'l-Kuds'te Mescid-i Aksâ'nın yapılışı ihtişamlı bir havayla anlatılmıştır (27^a). Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde birkaç cümleyle Mescid-i Aksâ'yı yapanlar belirtilmiştir (Dağlı, Kahraman, Dankoff, 2005: 233).

Yapılan karşılaştırmadan da anlaşılacağı gibi XVII. yüzyıla ait bir seyahatnâme olan Mir'âtü'l-Kuds farklı bir bakış açısıyla XVII. yüzyıl Kudüs'üyle ilgili Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde bulunmayan bazı bilgilere yer vermiştir. Bu yönüyle yazıldığı dönem Kudüs'ü hakkında kaynak olabileme niteliği taşımaktadır.

"Mir'âtü'l-Kuds" dil ve anlatım bakımından büyük ölçüde sade nesir özelliği göstermektedir. Eserde ayet ve hadisler dışında Arapça ve Farsça kelimelerden çok Türkçe kelimeler kullanılmıştır. Bütün yazma eserler gibi "Mir'âtü'l-Kuds" de yazıldığı döneme özgü bazı dil ve imlâ özelliklerini yansıtmaması bakımından Türkçenin tarihî dönemlerdeki durumuna ışık tutmaktadır. Evliya Çelebi Seyahatnâmesi ile çağdaş olması nedeniyle eserde Seyahatnâme'de görülen bazı dil ve imlâ özelliklerine rastlanmaktadır (Karga 2011: 55-58). Eserde yer yer müstensih hatası olarak kabul edilebilecek yazım ya da tamlama yanlışlarıyla kelime tekrarlarının varlığı dikkati çekmektedir. Bu tür yanlışlara "isteyen isteyen" (8^a), "münevver eyledi münevver eyledi" (2^b), "dîne dîne da'vet" (7^b) gibi kelime tekrarlarıyla "Nemrüd-ı la'în", "Nemrüd u la'în" (18^a) şeklindeki tamlama örnek verilebilir.

Sonuç olarak XVII. Yüzyıla ait bir seyahatnâme olan "Mir'âtü'l-Kuds" adlı eser, aynı dönemin ünlü eseri Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nden daha ayrıntılı olarak Kudüs'ün tarihî ve dinî boyutunu farklı bir bakış açısıyla vermesi bakımından önemli bir eserdir. Eserde Evliya Çelebi'nin bahsetmediği birçok yerden bahsedilmiş böylece bir bakıma Evliya'nın eksik bıraktığı bilgiler tamamlanmıştır. Yazar, eserini hazırlarken hem kişisel gözlemlerinden hem de yazılı kaynaklardaki bilgilerden yararlandığı için eser içerik bakımından daha zengin hale gelmiştir. Hıfzî eserini Kudüs hakkında Arapça çok sayıda eser olmasına rağmen Türkçe eser olmadığı için yazdığını söyleyerek Kudüs'le ilgili Türkçe kitap olmadığına da dikkat çekmiştir. "Mir'âtü'l-Kuds" adlı bu eserle yazar Kudüs'ü tanıtır önemine dikkat çekmenin yanı sıra seyahatnâme türü eserlerin gelişmesine ve ilgi görmesine de katkıda bulunmuştur. Değişik dönemlerde yazılan farklı özelliklerdeki seyahatnâmelerin incelenmesi söz konusu eserlerin yazıldığı dönemin çeşitli yönlerinin aydınlatılması bakımından yararlı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akşit N. (1981), *A'dan Z'ye Tarih Ansiklopedisi*, Yelken Matbaası, İstanbul, ss. 649-650.
- Asiltürk, B. (Winter 2009), "Edebiyatın kaynağı olarak seyahatnâme" *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/1-I, ss. 911-995.
- Harman, Ö. F. (2002), "Kudüs", *İslam Aniklopedisi*, C. 26, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, ss. 323-327.
- İpekten H., vd. (1988), *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- İran Kütüphaneleri Türkçe Yazmalar Kataloğu*, (2008), Haz.:Şadi AYDIN, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Karga, B. (2011), *Hıfzî, Hayatı, Edebî Kişiliği Ve "Mir'âtü'l-Kuds" Adlı Eseri, (İnceleme-Metin)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi'ndeki Türkçe El Yazmaları Kataloğu*, (2007), Haz.: İsmail PARLATIR, Györgi HAZAI, Yeni Reform Matbaacılık, Ankara.
- Olgun, İ. (1973), "Gezi kaynakçası", *Türk Dili, Gezi Özel Sayısı*, S. 258, ss. 717-726.
- Soydan, M. R. (Kış 2008-2009) "Osmanlı Türkçesi ile yayımlanmış olan seyahatnâmeler ve sefâretnâmeler", *Kültür, Seyyahlar ve Seyahatnâmeler Özel Sayısı*, S. 13, ss. 120-127.
- Subaşı, E. (2009), *Kudüs Fatihî Selahaddin Eyyubi*, İstanbul.
- Tekinoğlu, H. (2007), *Abdülhamid Han'ın Yönetim ve Liderlik Sırları*, Kumsaati Yayınları, İstanbul.
- Temiz, A. (2006), *Hız. Ömer*, Sevgi Yayınları, İstanbul.
- Tuman, M. N. (2001), *Tuhfe-i Nâîli Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri I*, Haz.: Cemal KURNAZ-Mustafa TATÇI, Bizim Büro Yayınları, Ankara.
- Tuman, M. N. (2001), *Tuhfe-i Nâîli Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri II*, Haz.: Cemal KURNAZ-Mustafa TATÇI, Bizim Büro Yayınları, Ankara.
- Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu*, (1999), Haz.: Müjgan Cunbur, Dursun Kaya, Simurg Kitabevi, Ankara.
- Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu*, (2001), Haz.: Yücel DAĞLI, Fatma TÜRE, Cevdet Serbest, Emin Nedret İşli, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

<http://www.milletkutup.gov.tr/katalog.html>

http://fr.wikipedia.org/wiki/J%C3%A9r%C3%B4me_Xavier

<https://www.yazmalar.gov.tr>

<http://yazmalardtcf.ankara.edu.tr>